

der
kviz

XV

Morgonen därpå stod inte Fröken framför porten till skolan utan hon satt inne i skolsalen. Det gjorde hon inte annars. Inte medan hon berättade eller när hon undervisade oss i annat. Hon hade öppnat fönstren. Doften från de blommande mandelträden fyllde rummet.

Hade det hänt något? Hade tyskarna fått tag på den tredje partisanen?

»Vi ska inte sitta här stumma i väntan på barbarerna. Vi fortsätter som vanligt«, sa Fröken och började:

Gryningen kom med dagens ljus på axlarna för gudarnas och de dödliga människornas skull. Akilles hade vakat över sin döde vän och brann av iver att hämnas, men hans rustning var borta.

I akajernas läger spred sig ryktet om att han var redo att delta i kriget igen och de glädde sig åt det. Även Agamemnon skyndade sig att skicka alla gåvor han hade lovat till honom: guld och kvinnor och framför allt Briseis.

Hon gick inte fram till Akilles, hon sökte inte hans famn utan föll på knä intill den döde Patroklos. Tårarna rann.

der
KVR

»O du, min käraste vän! Du levde när jag sist blev tvungen att lämna detta tält, men du ligger död när jag kommer tillbaka. Vart jag än går följer olyckan efter mig. Akilles härjade min stad, dödade min familj och den man som skulle bli min make, men du tröstade mig. 'Gråt inte Briseis', sa du och lovade att Akilles skulle ta mig till sin make, att han skulle ta mig hem till sin stad och där gifta sig med mig inför alla sina krigare.«

De andra kvinnorna grät också, mer för det öde som drabbat dem än för Patroklos, men vem kan skilja den ena sorgen från den andra? Vem kan skilja tårar från tårar?

Akilles grät inte längre. Han ville genast gå ut i kriget, men hans rustning bars nu av den man som hade dödat hans bästa vän. Hur skulle han kunna få en lika bra rustning snabbt?

Det var Ifis som kom med lösningen. Hon hade inte sovit sedan hon kom till sitt tält, utan hade arbetat hela natten med Patroklos rustning. Den var måhända inte lika utsökt som Akilles, men skölden var bra med avbildningar av ett bröllop mellan en gudinna och en dödlig man. Lansen var lång med dubbla uddar längst fram. Harnesken var massiv, svärdet tungt och vasst. Hon putsade alltsammans med vatten och sand tills glansen i metallen kom fram som när ljuset bryter igenom molnen.

När det var gjort gick hon och lade sig på Patroklos brits och kröp ihop som hon gjorde när han legat där. Hon fick ingen ro. Hon hade en plan. Hon hörde Agamemnons budbärare komma, hon gick ut och hörde vad Briseis sa. Nu var det dags.

Hon gick fram till Akilles och talade till honom.
»Det är ingen idé att sörja. Bäst att skona din väns själ från ditt jämmer. Res dig och ta emot denna rustning som bara han har burit. Han dog i din rustning. Om gudarna vill att du dör i hans, låt det ske. Mer ärofullt kan inget vara än att dö för sin vän.«

Dessa ord blev för mycket även för en råbarkad krigare som med lätt hjärta brände städer och byar, dräpte unga och gamla, rövade bort unga flickor som han gav som gåvor till sina vänner. Han var sällan ensam i dessa företag. Nästan alltid såg han intill sig Patroklos i denna rustning. Att ta den på sig hade i vanliga fall varit en ohelig handling, men nu var det annorlunda.

Nu skulle han återuppliva sin vän. Han provade lansen – den satt som gjuten i hans hand. Han tog på sig harnesken och benskydden – de passade också. Han lyfte skölden – den var lättare än hans, men konstfärdigt smyckad. Sist provade han hjälmen. Den skavde lite vid tinningarna, men det var allt. Han tog några steg och gjorde några häftiga utfall. Rustningen hindrade honom inte, snarare tvärtom. Den satt på honom som vingarna på en havsörn.

»Man kunde tro att ni var tvillingar«, sa Ifis.

»Vi var mer än tvillingar. Vi var en man. Jag litade mer på honom än på mig själv. Om jag dog först skulle han ta hand om min son, min enda son. Det enda jag vill nu är att komma i väg.«

Även de andra akajerna hade fått sin stridslust tillbaka och kom ut ur sina tält och skepp med lysande ögon.

Akilles sa till sin körsven att spänna för hästarna och han gick och talade med dem.

»Xanthos och Balios, ni får inte svika mig«, sa han och hästarna såg på honom med sina stora ögon och sänkte huvudena.

Sedan tog han plats i stridsvagnen och ställde sig i spetsen för akajernas här.

Också trojanerna var förberedda. Hektor gick från tält till tält och talade med hövdingar och fotfolk. Planen var att överrumpla akajerna tidigt på morgonen. Därför sov de nära deras skepp, de lät bli att söka sig till staden fast alla ville det. Se hustrun och barnen och de gamla föräldrarna. Ta avsked. Ingen var säker på att överleva den stundande drabbningen. Inte ens Hektor som längtade efter att hålla Andromake i sin famn och att höra den lille sonens skratt. Men alla stannade kvar där de var.

Folket i staden höll dem sällskap, om än på avstånd. De hade tänt stora facklor runt om på de välbyggda murarna. Den gamle kungen Priamos satt innanför Skuggornas port tillsammans med de andra gamlingarna, kvinnorna och barnen.

Det var bara Helena som höll sig borta. Hon satt ensam i sin kammare och förbannade sig själv för allt ont hon dragit över detta folk och över de sina. Hon vågade inte visa sig inför alla kvinnor som hade blivit änkor, inför alla barn som hade förlorat sina fäder. Paris var den man som gav henne njutning, men inte den som gjorde henne stolt. Hur kunde hon älska en man hon föraktade?

Vad gjorde hon här? Hon var en drottning som blev en älskarinna.

Så gick hennes tankar som höll henne vaken hela natten i väntan på det stora slaget. Framåt morgonen tog hon ett långt bad, klädde sig i en vit ankellång klänning, samlade håret i en knut över hjässan så att hennes liljevita nacke var alldeles fri. Det var första gången hon ordnade håret så, och hon hade en tanke med det – en tanke som hon inte ville men ändå måste tänka till slut. Det var »skarprättarens frisyra«, nacken måste vara fri när man blir halshuggen. Om akajerna vann kriget skulle hon bli det. Det visste hon. Då var det lika bra att veta hur hon såg ut med håret uppsatt på hjässan.

Hon kastade en sista blick i spegeln och gick sedan ut till människorna på torget. Var de inte rädda, undrade hon? Om gudarna skänkte akajerna segern skulle männen dräpas eller säljas som slavar och kvinnorna skulle våldtas inför sina barn för att sedan säljas till handelsmän från öarna som skulle göra vad de ville med dem. Alla dessa människor visste det, ändå såg hon ingen rädsla i deras blickar; än så länge levde ju deras hjälte, deras Hektor. Än så länge levde »han som räddar folket«.

Helena var själv en akajer, hennes syster var gift med deras överbefälhavare, den mäktige Agamemnon. Två systrar, hon och Klytaimnestra, var gifta med två bröder, storkungar båda två. Agamemnon i Mykene med den ointagliga akropolen och Menelaos i Sparta, vars här aldrig hade besegrats.

Helena hade förödmjukat dem genom att ge sig iväg

med den fagre Paris. Hade hon varit kvar hemma i Sparta skulle man ha stenat henne till döds eller bara skiljt hennes huvud från kroppen om de ville vara nådiga. Det finns en sorts skam som bara blodet kan tvätta bort, tyckte man. Trojanerna ägde mildare sinnen. Kvinnorna njöt samma frihet som männen. Andromake, Hektors hustru, brukade trösta henne.

»Vi är kvinnor. Först kommer hjärtats längtan och allt annat kommer efter. Det är ingen som klandrar dig här.« Så brukade hon säga.

»Också männen har ett hjärta, även om det är rustat för krig och hämnd«, sa Helena.

Andromake var också en främling i Troja. Akilles hade erövrat hennes stad, dödat hennes far och hennes sju bröder. Hektor hade räddat henne, gift sig med henne och nu var han därute på fältet beredd att ännu en gång försvara hennes liv och frihet. Hon tyckte synd om Helena. För hennes del fanns det inte någon lycklig utgång av det slag som förestod. Antingen skulle hennes gamla landsmän förintas eller hennes nya.

Så satt de två kvinnorna tillsammans och väntade.

Långt borta såg de härarna gå mot varandra i det tidiga morgonljuset. Dammet yrde, hästarna gnäggade, fotfolket skrek. Akilles stod främst av alla akajer, ivrig att hämnas Patroklos död. Hektor höll sig bland de sina. Ögonblicket då de två härarna anföll varandra var fruktansvärt. Luften fylldes av ljud. Metall mot metall, man mot man, liv mot liv.

Akilles sökte efter Hektor, men såg honom inte. Andra

trojaner anföll honom och det kostade dem livet. Bara Aeneas klarade sig levande, om än sårad. Hektor höll sig alltjämt i bakgrunden, då han såg Akilles döda hans yngste bror, den av sönerna som den gamle kungen Priamos älskade mest och hade förbjudit att delta i kriget. Den unge mannen traktade dock efter äran att få sänka den främste krigaren av alla. Akilles träffade honom med lansen som gick igenom kroppen i naveln och udden kom ut i ryggen. Pojken vek sig dubbel i fruktansvärda smärtor och höll tarmarna i sina handflator.

Då kunde inte Hektor hålla sig längre utan rusade fram med lansen som en fackla. Akilles gladdde sig.

»Äntligen! Mannen som har åsamkat mig större smärta än någon annan. Nu kan vi inte längre undgå varandra«, tänkte han.

Det blev Hektor som hann slunga iväg sin lans först. Den snabbe Akilles hade inget problem att undvika den. Hans lans träffade däremot, tyckte han, fast han inte kunde se så klart eftersom dammet yrde tjockt över dem. Han tog några snabba steg och högg med svärdet. Ingen var där. Tre gånger hann han svinga svärdet, lika lönlöst varje gång. Han insåg att Hektor var borta.

Ett plötsligt vindkast lyfte ännu mer damm och de stridande såg nästan ingenting. När dammet lagt sig störtade de mot varandra med förnyad vrede.

Akilles slog vilt omkring sig. Dryops fick ett hugg i halsen och föll framför hans fötter som en tom säck. Han lät honom ligga och kastade sig över Demoukos, som han först naglade fast med lansen för att sedan avliva med svär-

det. De två olyckliga bröderna Laogonos och Dardanos vräkte han ner från deras stridsvagn och slaktade dem. Näste man, Troos, föll på knä framför honom och bad om nåd. Något sådant fanns inte kvar i Akilles hjärta. Troos höll honom om knäna och bad gråtande, men Akilles drev sitt svärd in i levern på honom, det svarta blodet sprutade ut samtidigt med livet. Moulion dödade han med lansen som gick in i det ena örat och udden stack ut genom det andra. Ekelaos slog han över hjässan med svärdet och blodet forsade. Deukalion högg han huvudet av. Rigmos dödade han med en stöt i magen och dennes körsven med en stöt i ryggen, då denne försökte fly.

Rasande som en brand i en torr skog löpte han med sina hästar från plats till plats och döden följde efter honom. Hans vagn var nersölad av blod, händerna var blodiga, men han var inte mätt än utan jagade vidare vildare än hämndens gudinnor, erinnyerna.

De utvilade myrmidonerna lyckades skapa en kil mellan trojanerna. En del – de flesta – tog till flykten mot staden för att söka skydd bakom murarna. En mindre grupp trängdes mot floden och hade inget annat val än att kasta sig i det starkt strömmande vattnet. Det var inte lätt att simma med all rustning, de sjönk och kämpade förtvivlat. Akilles och hans ryttare förföljde dem även där och dräpte den ena efter den andra. Den vattenrika floden färgades röd av allt blod. Till och med hästarna stegrade sig, men inte förföljarna trots de förtvivlade ropen om nåd, trots att trojanerna inte var i stånd att försvara sig, trots att detta inte längre var ett slag utan en slakt.

Akilles överträffade sig själv i grymhet. När han tröttnade på att döda lutade han sig mot ett träd på flodstranden, lät sin lans vila och välsignade sig själv.

»Så reslig och skön jag är i denna stund«, sa han högt för sig själv och försökte, om än för ett ögonblick glömma att också han var dödlig, att också hans starka kropp en dag skulle falla för ett spjut, en lans, ett svärd. Det kunde hända redan denna dag, det kunde hända om en månad eller om ett år. Tanken på döden fick inte hans hjärta att mjukna. Snarare tvärtom. Om han skulle dö ville han ta så många som möjligt med sig, i synnerhet av Priamos söner.

Efter denna korta vila steg han in i flodens virvlande vatten på nytt och plockade upp tolv unga män. Inte en eller två utan tolv. Dessa skulle skonas tills vidare. Han band dem med läderremmar och överlämnade dem till sina män att föra dem ner till de tjärade skeppen. Det var unga män, nästan pojkar, de borde aldrig ha deltagit i kriget. Men som ordspråket säger, den vars öde är att dö drunknar aldrig. Dessa tolv pojkar drunknade inte i Skamandros kalla vatten eftersom deras öde var ett annat. De anade vad som väntade dem och en del grät öppet och ljudligt och andra jämrade sig högt och det hördes över hela slätten ända fram till Troja, där deras mödrar höll bönsoppan varm till när sönerna skulle komma hem från striden.

Akilles var inte mätt än. En utomäktenskaplig son till Priamos föll på knä inför honom och bad att bli skonad. Det hjälpte inte. Till slut fanns det inte fler att

döda där. En och annan levde, män som hade förlorat en arm eller ett ben, som hade djupa sår på bröstet och magen; de jämrade sig hjärtskärande, bad om hjälp för att inte drunkna. Akajerna med Akilles i spetsen vände dem ryggen och red efter de trojaner som sökte skydd i staden.

Det var en strid ström av trojanska krigare som sökte sig dit. En del svårt sårade, andra så utmattade att kamraterna fick bära dem hela vägen från slagfältet fram till Skuggornas port, som hölls öppen på order av den gamle kungen Priamos. Han stod högst upp på muren och såg vad som hände. Han hade sett sin älskade son Polydoros falla död ner och hans hjärta var nära att brista. Han förbannade ålderdomen som hindrade honom från att vara därute med sina söner och de andra krigarna. Men först måste så många som möjligt återvända. Den praktfulla porten hölls öppen och människorna på torget tog emot de flyende, kvinnorna sökte efter sina män, barn efter sina fäder och mödrar efter sina söner.

Helena sökte efter Paris, men han syntes inte.

Andromake, sökte efter Hektor, och han syntes.

När Skuggornas port stängdes och säkrades med kraftiga bommar var det bara en man som inte hade kommit in.

Det var Hektor.

Han stod alldeles ensam därute. Den som ville erövra hans stad och beröva människorna deras frihet fick först döda honom. I fjärran såg han Akilles och myrmidonerna med de bruna sköldarna närma sig.

Fröken torkade sig i pannan med en vit näsduk, som hon sedan stoppade i ärmen med en nästan omedveten gest. Jag älskade varenda liten rörelse hon gjorde. Hur hennes läppar rörde sig när hon talade, hur hon förde håret åt sidan, hur hon sträckte på sig, hur hon gick och hur hon stod stilla.

»Nu går vi till torget«, sa hon och det gjorde vi. Nästan hela byn hade samlats där.

Det ryktades om att den jagade partisanen var skadad. Hundarna hade hittat blodfläckar på marken. Men han var borta.

»Är det säkert att det är en man?« sa Fröken.

Det var inte alls säkert. Allt fler yngre kvinnor deltog i motståndsrörelsen.

Fristen som den tyske kaptenen hade beviljat byn skulle gå ut vid solnedgången. Alla män i byn var på torget. Det var dock inte så många och de flesta var riktigt gamla. Kaptenen ville ha ett större urval. Han sänkte alltså åldersgränsen. Från sextonårsåldern och uppåt räknades man som man.

Dagen innan hade Fröken dubbat mig till man när hon begärde att jag skulle ta hand om Dimitra. Nu gjorde den tyske kaptenen samma sak. Jag hade inte fyllt sexton år, men jag hade definitivt fyllt femton. Berlin försvarades av pojkar ännu yngre än jag, sa kaptenen och borgmästaren tolkade det. Det visste inte vi, men han visste det.

Min mor slet sig i håret. Hon ville gå till borgmästaren, till kaptenen själv, till byprästen. Jag bad henne att låta

41
bli. Det var ingen idé. Hon svalde sitt hjärta, som hon sa, och stannade hemma.

Bönderna sitter inte och beundrar solnedgången. Nu hoppades alla att solen aldrig skulle gå ner. Det gjorde den dock med pompa och ståt. En explosion av färger över bergen, en vindil tung av dofter nådde oss den sista minuten innan solen gick ner.

Vi var allt som allt tolv stycken. Vi stod uppradade på kyrktorget, som vi kallade den skyddade stenlagda uteplatsen framför kyrkan. Flera hade blivit undantagna på grund av hög ålder eller för att de på ett eller annat sätt tjänade tyskarna. Slaktaren, till exempel, och andra med nyttiga yrken. Man kan med andra ord säga att vi tolv utvalda var kostnadsfria.

En maskerad man gick av och an framför oss, stirrade på oss inifrån masken och övervägde med sig själv eller med sin Gud, vem vet. Han pekade på min granne till vänster, en jordlös stackare känd under namnet Glipan, eftersom han hade kluven läpp. Han stannade framför mig och såg länge på mig, men bestämde sig för att hoppa över mig. I stället pekade han på två andra längst ut till höger. Båda var diversearbetare utan jord. Tyskarna tog dessa tre med sig och körde i väg.

Fram till dess kunde man höra en fjäder falla. Det var fullkomligt tyst på torget. När militärfordonet svängde ut från torget hävde de församlade ur sig ett förtvivlat skrik som fick fåglarna att lyfta från träden där de hade sökt nattvila.

Min mor kom springande och tog mig i famn. Jag

hade inte blivit rädd, helt enkelt för att jag var apatisk. Jag betraktade det som hände som om det var en film som inte angick mig. Rädslan verkade dock i min kropp och jag hade kissat på mig. Mamma såg det, tog av sitt förkläde och knöt det om mig.

»Bäst vi klär våra pojkar som flickor«, sa hon högt.

»Det gjorde Akilles mor med honom också, fast det hjälpte inte«, sa jag strängt till henne.

De anhöriga till de tre som fördes bort sörjde hela natten, grannarna gick med mat till dem och barnen, Fröken tog hand de riktigt små och Dimitra hjälpte henne.

Det har gått mer än femtio år sedan den natten. Jag har glömt skammen över urinfläcken på mina byxor inför hela byn. Jag har däremot aldrig glömt kvinnornas gråt. Jag hör den än. Jag kommer att höra den så länge jag lever.

XVI

Dagen därpå var inte som alla andra dagar i byn. Människorna var tidigt uppe. De satt på kaféerna och väntade på borgmästaren. Han var den ende som kunde veta vad som hade hänt med de tre bortförda männen. Men han visste inte heller.

»Vi får låtsas att det är en vanlig dag«, sa Fröken. Vi gick till skolan och hon återupptog berättelsen:

Trojanerna var rädda. De stod intill varandra bakom murarna, som hjortkalvar när stormen hotar. Det var ingen storm utan det blåste tvärtom en het vind, som fick dem att svettas ännu mer och de försökte släcka törsten. Akajerna kom närmare och främst red Akilles. Det strålade om honom som det strålar om Orion på hösten när den kan ses av alla människor på jordklotet.

Det var bara Hektor som stod kvar utanför Skuggornas port på det att hans öde skulle fullbordas. Hans far Priamos vädjade till honom.

»Min son, stå inte där allena. Den man som nu kommer mot dig blir din död. Han är den starkare av er två. Jag önskar av hela mitt hjärta att han vore död, att hundar och

gamar plundrade hans kropp. Så många av mina söner som han har dräpt. Deras mor, den välsignade Laothoe, står här intill mig och gråter. Folket står omkring och fruktar mest av allt att du ska dö. Bara du kan rädda dem. Men inte ensam därute. Utan här, härifrån kan du tryggt leda dem. Jag ber dig. Mitt liv rinner ut och mitt elände blir bara större. Flera av mina söner är döda, mina döttrar bortrövade och förslavade, mitt hus har blivit sorgens boning, barnbarnen ligger på marken slaktade, mina svärdöttrar blir smekta av akajernas mordiska händer. Jag kommer att bli föda till mina egna hundar, dem som jag själv fött upp för att vakta huset, när en vass bronsudd får mina lemmar att svikta. De ska dricka mitt blod och bli förvirrade och vilda på nytt. När en ung man ligger död, finns hans skönhet kvar även i döden. Men när en gamling som jag blir skändad av hundar som äter upp hans kön, finns det något mer avskyvärt att skåda?»

Priamos rev sig i det vita håret och vädjade förgäves, Hektor lyssnade inte på det örat. Då steg hans mor Hekabe fram. Hon var Priamos första hustru och Hektor var inte bara hennes förstfödde son utan också den son hon ville ha. Stark, snabb, ståtlig. Så steg hon fram till muren, öppnade sin klänning och lyfte fram sitt vänstra bröst samtidigt som hon talade till honom med sin mörka röst.

»Min älskade son, med detta bröst har jag matat dig och tröstat dig när du var hungrig eller ledsen. Förbarma dig över din far och mig. Försvara dig och staden bakom murarna. Möt inte den fruktansvärde fienden ensam och utanför murarna. Om du faller därute kommer varken

jag, din mor, eller Andromake, din hustru, att kunna sörja vid din bår utan du blir sliten i stycken av akajernas hundar där borta vid deras svarta skepp.»

Hektor såg bort för att stå emot sin mors böner. Det blev ännu svårare när Andromake med deras son i famnen visade sig uppe på muren och den lille vinkade till sin far och fick honom att vackla. Han borde kanske gå in i staden, men han hade vägrat göra så tidigare, eftersom han litade på sin styrka. Nu fanns det risk att han skulle dra hela folket med sig i fördärvet. Det var bättre kanske att söka sig bakom murarna, men då skulle han inte längre vara den han var. Hans öde var att stå kvar där han stod och antingen besegra Akilles eller gå under med sin heder i behåll.

Så fick han en idé.

Han lade skölden och hjälmen på marken, lät lansen vila mot muren och tänkte möta Akilles helt obehäpnad för att söka förlikning. Helena skulle lämnas tillbaka och allt hon hade fört med sig. Den rika stadens alla skatter skulle delas lika mellan akajer och trojaner. Det var en lockande tanke, men han visste att Akilles var en man som inte förlåter, att han skulle dräpa honom som en hjälplös kvinna. Det gick inte att föra ett sådant samtal med en vredgad man. Det enda som återstod var det sämsta av allt: att möta honom i dödligt envig och hoppas på gudarnas gunst.

Så tänkte han medan Akilles kom allt närmare. Hektor var inte en feg man. Nu såg han döden komma, hans hjärta brast och han tog till flykten. Stadens alla portar

var stängda, så han sprang runt under murarna i hopp om att finna någon möjlighet att slinka in.

Akilles följde efter honom som en hök. De passerade vaktornet och det gamla fikonsträdet i riktning mot flodens två källor; en med iskallt vatten även på sommaren och en med ljummet vatten även på vintern. Det var där som kvinnorna tvättade kläderna i välbyggda bassänger med vackra stenar i botten. Det var i fredens tid. Nu var det länge sedan som någon kvinna hade vågat sig dit ut.

En hjälte förföljde en annan hjälte. Något liknade hade människorna uppe på murarna aldrig sett. De ropade uppmuntrande till Hektor och förbannade hans förföljare, fast de två löparna hörde ingenting utom det egna blodet och andetagen.

Andromake orkade inte stå kvar. Hennes lille son frågade: »Varför springer pappa?» Hon hade inte något svar, men Helena sa glättigt: »De tävlar bara vem som är snabbast.»

Döden är måhända inte den snabbaste, han hinner dock ifatt oss alla. Andromake tog sin pojke och gick tillbaka till sitt hem. Hon ville bespara pojken och sig själv löptävlingen som skulle sluta med att en av de två, hennes man eller hans motståndare, skulle ligga död nedanför murarna.

Alla andra stannade kvar. De lutade sig över muren för att se bättre på de två männen som sprang därnere som kapplöpningshästar. Det var som i en dröm. Den jagade kunde inte springa ifrån och den jagande kunde inte komma i kapp.

Tre gånger rundade de stadens murar och avståndet mellan dem förblev det samma. Åskådarna blev otåliga, något måste hända, det måste bli ett slut på det hela och de ropade till Hektor att stanna upp, att ta upp kampen.

»Storguden står på din sida, Hektor. Han har inte glömt alla de gånger du offrade feta oxar till honom. Om din stund att fullborda ditt öde är kommen, gör det.»

En del bland dem började till och med slå vad. Det dödliga enviget mellan de två hjältarna höll på att ett bli som ett cirkusnummer och folket ville se slutet. Till och med Hektors bror – en av de få som ännu levde – ropade till honom att stanna upp och kämpa man mot man, lans mot lans, svärd mot svärd.

Under tiden kom även folk från akajernas tält och skepp. Sårade krigare, uppassare, tillfångatagna trojaner, slavinnor, var och en med sina förhoppningar. Akajerna drömde om att snart sätta sig i skeppen, hissa seglen och styra hemåt. Trojanerna hoppades få tillbaka sina liv om Hektor segrade. Briseis, som också tog sig dit, var inte lika lyckligt lottad. Hon både avskydde och avgudade Akilles. Hennes förnuft sa att hon borde önska hans död, men hennes hjärta sa något annat.

Sant var det också att löpningen tärde på Hektors krafter mer än på Akilles. Rädslan försvagade honom medan vreden gjorde Akilles ännu starkare. Det gick inte att undvika ödet längre. Därför stannade han upp.

Det blev fullständigt tyst och Hektor talade i denna tystnad.

»Jag flyr inte längre Akilles. Nu står jag här beredd att

möta dig, antingen för att dö eller för att döda dig. Först vill jag ändå avge ett löfte till dig. Jag ska inte skända din kropp om gudarna ger mig segern. Jag ska ta din rustning, men din kropp ska jag lämna till dina landsmän. Lova mig att du gör detsamma.»

Akilles heroiska barbari lät honom inte visa någon mänsklighet. Han läxade rentav upp Hektor.

»Man har aldrig hört talas om överenskommelser mellan lejon och människor och inte heller mellan vargar och lamm. För dig känner jag inget annat än vrede för alla mina kamrater som du har dräpt. Nu är din tid kommen.»

Han hade knappt avslutat sin mening och kastade iväg sin lans, men Hektor gjorde sig så liten att den flög över honom. Var det ett tecken från gudarna? Ville de ge honom denna ära att fälla akajernas största krigare?

»Du missade, Akilles, och jag står kvar. Du kommer inte att få se min rygg.»

Med förnyad självtillit slungade han iväg lansen, som träffade mitt på Akilles sköld utan att tränga igenom. Det hade han inte räknat med.

»Jag tänker i alla fall inte dö ärelös och utan strid«, sa han högt till sig själv, drog upp det tunga svärdet, stod en stund vaggande på sina tår och samlade kraft lik en örn som svävar i skyn före störtdykningen mot ett betande lamm.

Akilles var inte oförberedd. Han hade redan valt var han skulle sätta in stöten. En enda punkt var oskyddad på Hektor. Där nyckelbenet och halsen möttes, där och bara där. Allt annat var täckt av rustningen.

De var ståtliga att se på båda två. Hektor med sina mörka lockar och de lidelsefulla kolsvarta ögonen och Akilles med sitt långa ljusa hår och de kattgula ögonen. Resliga, breda över axlarna och smala över höfterna. Om ärkeguden hade något vett i skallen skulle han låta båda två leva. Det blev inte så.

Akilles missade inte denna gång. Lansen gick genom Hektors hals utan att skära av den. Han föll till marken, men han kunde ännu tala.

»Jag ber dig, kasta inte min kropp till hundarna. Min far och mor kommer att belöna dig med mycket guld, silver och brons bara du låter dem ta mig hem där trojanerna och deras hustrur kan få bränna mig på bål så som brukligt är.»

Akilles blev ännu argare.

»Vädja inte till mig, din hund. Jag får lust att stycka dig och äta dig rå för den smärta du har åsamkat mig, när du dödade min käraste vän. Inga skatter i världen kan rädda dig nu. Om så din far bjöd din vikt i guld ska din mor inte få reda din bår, hon ska inte sjunga dödsånger över dig. Du tillhör dem inte längre. Du tillhör hundarna och de vilde fåglarna.»

Hektor samlade sina sista krafter, skakade huvudet och hjälmen glänste som i forna dagar.

»Ditt hjärta är hårdare än din lans, jag borde inte be dig. Men din dag ska också komma. Hur tapper du än är så är du inte odödlig.»

Det var det sista han sa och döden slöt hans ögon med kalla fingrar.

Akilles kunde inte låta bli att få sista ordet.

»Jag ska hälsa min död välkommen den dag han kommer.«

Han drog upp lanssen, ställde den åt sidan drypande av blod och tog itu med att plocka rustningen av den döde. Flera av akajerna flockades omkring och förundrade sig över Hektors skönhet även i döden utan att det hindrade dem från att ge sig på den nakna kroppen med hugg och stick, med sparkar, spott, svordomar och skadeglada okvädingsord.

»Nu är han inte lika stursk, som när han ville elda upp våra skepp.«

Akilles var ändå inte nöjd. Hans vilda hjärta ropade på mer hämnd och ännu mer hämnd, så att ingen någonsin skulle glömma den, så att till och med gudarna skulle häpna. Han gjorde hål i den dödes fötter, drog igenom dem en stark läderrem som han fäste vid sin vagn. De andra såg på utan att förstå vad han hade i tankarna. Det blev dock snart uppenbart.

Akilles körde iväg med den döde släpande på marken och dammet lade sig över Hektors en gång så sköna ansiktet. De svarta lockarna löstes upp, näsan vanställdes, den halvöppna munnen samlade sand och damm och hästarnas spillning.

Hekabe, den dödes mor, skrek högt och försökte kasta sig ner från den höga muren. Priamos, hans far, grät högljutt och ville gå ut för att vädja till Akilles, men hans folk hindrade honom. »Han är för grym och för vredgad«, sa man, men Priamos ville försöka.

»Han tar kanske hänsyn till min ålder. Hans far är lika gammal som jag. Jag har redan lidit nog. Flera av mina söner är döda och nu också den som jag högtaktade mest. När man förlorar dem man älskar, finns det ingen tröst utom att sörja dem ordentligt, att hålla dem mellan sina armar, jämra sig och klaga tills man är mätt.«

Om man nu blir mätt. Hekabe skulle nog aldrig bli det. Omgiven av sina svärdöttrar och av andra kvinnor talade hon till sin son.

»Hur ska jag leva nu med denna smärta? Du var min stolthet och hela stadens stolthet och försvarare. Du var min ära och deras ära. Hur ska vi leva utan dig?«

Den enda som inte visste om Hektors död var hans hustru Andromake. Hon hade inte vågat sitta kvar vid muren. Hon gick hem och satte sig vid sin vävstol och låtsades att allt var som vanligt. Hon sa åt slavinnorna med de vackra flätorna att värma upp vatten till Hektors bad när han kom hem efter striden. Då och då kastade hon en blick på sin pojke som sov en bit ifrån henne i armarna på sin amma. Plötsligt, till synes utan anledning, greps hon av oro, hela kroppen skakade och hon tappade skytteln på golvet. Från borgen hördes människornas sorgsna röster. Hon reste sig hastigt och tog två slavinnor med sig. Vilken olycka hade drabbat staden?

Hon kom springande till muren, hennes hjärta slog i bröstet som om det ville lämna henne. Någon försökte hindra henne från att se det som hon redan hade sett. Hennes man släpades bakom Akilles vagn som med god fart körde bort, mot akajernas skepp. Ett mörker, mörkare

än natten, lade sig över hennes ögon och hon föll tungt på stenläggningen, det gyllene pannbandet gled av liksom doket som höll ihop hennes långa vågiga hår.

Helena var den som tog hand om henne och fick henne att komma till sans igen.

»O, min man, min Hektor!« stönade Andromake. »Nu har jag förlorat allt.«

Tårarna rann, rösten svek henne. Det vore bättre om hon aldrig hade blivit född. Det vore bättre om hon aldrig hade fött en son, som nu skulle växa upp utan sin far. Helena vaggade henne i sin famn och Andromake mindes när Hektor kom med rika gåvor till hennes far och bad om hennes hand innan Akilles hade förstört hennes stad. Hon mindes deras första natt tillsammans och nya vågor av gråt vällde fram. Nu skulle den kropp hon älskade bli uppäten av hundar och gamar. Hon skulle inte få kyssa honom före den sista avfärden. Det som fanns kvar av honom var hans kläder, alla vävda av stadens kvinnor och dessa kläder skulle hon elda upp.

»Hur ska det gå för vår son utan dig, min man? Vem ska skydda honom från alla farliga lekar, vem ska lära honom att tämja en häst och att kasta ett spjut? Vem ska göra honom till man? Din jakt på ära och heder i kriget, denna tårarnas källa, blev din död. Du lämnade din son och mig när vi just hade läppjat på lyckan.«

Så kved Andromake och föll i gråt igen.

Fröken satte sig på sin stol.

»Det räcker för idag«, sa hon och fäste sin blick på

mig. Det hade blivit en vana. Varje gång hon slutade för dagen vände hon sig mot mig. Men denna gång fäste hon verkligen sin blick på mig.

Varför? Tänkte hon på gårdagen då jag stod inför den maskerade mannen? Tänkte hon på att jag kanske snart skulle vara där igen?

Anade hon något om mina känslor? Luktade man annorlunda när man är kär? Kanske det. Dimitra hade i varje fall genomskådat mig och såg medlidsamt på mig.

Vi gick tillsammans hemåt hon och jag, som vanligt.

»Vilken förfärlig människa, denna Akilles. Han är som tyskarna. Hur tusan kan man offra oskyldiga för att hämnas?«

Jag höll med om det. Hur tusan kan man göra så?

När vi kom till torget fick vi svaret. Man gör det bara. Man gör det för att man kan. De tre män som hade valts ut dagen före dinglade från den uråldriga kastanjen på torget.

»Så hjälplösa de ser ut«, sa Dimitra med en röst som knappt var hörbar. Att hängas är ett mycket grymt sätt att dö. Man berövas kontakten med jorden. Man dör i exil från sitt element, i luftens tomhet.

Jag tog henne om axlarna och förde henne bort därifrån. Fröken hade gjort mig ansvarig. De dödas familjer grät inte längre.

»Livet går vidare«, sa jag. Jag visste att det var dumt, men jag hittade inte på något bättre. Om ett par timmar skulle tre nya offer väljas ut. Om ett par timmar skulle jag stå där igen tillsammans med de andra och den maskerade mannen skulle peka på tre av oss.

Skulle jag dö denna kväll?

Jag tänkte på alla de oskyldiga unga män som Akilles mördade skoningslöst. Det hade gått över tre tusen år sedan dess och döden hade inte blivit mildare.

Jag hade i varje fall bestämt mig för att inte kissa på mig igen. Det var det minsta jag kunde göra.

Jag klättrade upp i mullbärsträdet, högst upp, så långt upp man kunde komma. Det var vad vi gjorde som små pojkar, ett mandomsprov. Därifrån kunde jag övervaka solens gång. Skuggorna blev sakta allt längre. Bergen i fjärran allt mörkare. Doften från mandelträdens blommor blandades med mera robusta lukter från matlagningen i husen omkring. Oregano och basilika, härsket fett, bönsoppa. Jag tyckte att till och med solljuset doftade.

Så hördes kyrkklockan ringa in kvällen och det var dags att bege sig till torget. Mamma letade efter mig, men jag orkade inte ännu en gång ta avsked ifrån henne.

Männen i byn stod redan samlade utanför kyrkan. Jag ställde mig sist i raden. Den tyske kaptenen och den maskerade mannen var redan på plats.

Medan vi väntade, mer döda än levande, kom ett militärt fordon i ilfart in på torget. De hade fått tag på den jagade partisanen. Fröken hade rätt. Det behövde inte vara en man. Det kunde vara en kvinna och det var en kvinna. Vi hade inte sett henne förr, fast vi skulle inte ha känt igen henne även om vi hade gjort det.

De slängde henne på marken som en säck vete. Hon var blodig över hela kroppen, men hon levde. Hon jämrade sig mycket tyst. Kaptenen och hans kollega från bilen

övervägde med varandra. Ingen kan veta vad de sa. Men alla såg vad som skedde. Kaptenen sköt den unga kvinnan mitt i pannan. Hjärnsubstansen sprutade omkring. Därefter talade han med borgmästaren som översatte hans beslut.

Visserligen hade man fått tag på den man sökte, men det var efter solnedgången. Därför skulle tre av oss avrättas, så som han hade sagt.

Så blev det också. Tre nya offer valdes ut, jag var inte bland dem, tyskarna tog dem med sig och gav sig iväg. Den unga kvinnan lämnade de kvar på stenläggningen framför kyrkan.

»Vi måste få veta vem hon är«, sa borgmästaren.

Då trädde Fröken fram. Kvinnan var hennes kollega och väninna i den närliggande bergsbyn. Tyskarna hade skövlat den och satt eld på den. Den tjocka röken av brända människor fördes av vindarna ända fram till oss.

»Jag tar hand om henne. Hon heter Ifigenia«, sa Fröken.

»Ifigenia... vad då?« frågade borgmästaren.

Fröken skakade på huvudet.

»Vad spelar det för roll?«

Sedan vände hon sig mot mig.

»Hjälper du mig?« frågade hon.

XVII

Fröken torkade sig om ögonen. Det gjorde vi också, särskilt Dimitra. Föregående natt hade varit lång. Hela byn hade vakat. Vi tog hand om partisanflickans kropp, vi tvättade henne ren från blod och sperma; man hade tvingat sig på henne i alla kroppens öppningar.

Fröken tog fram sin vackraste klänning och svepte om den döda. Mormodern till en av de tre som avrättats föregående dag tog upp en sorgesång med sin trasiga röst.

Min flicka, hur ska jag härbärgera
så mycket smärta?

Om jag strör den över dalen och bergen
ska fåglarna plocka den i sig.

Om jag kastar den i havet
ska fiskarna näppa på den.

Om jag lägger den i vägarnas korsningar
ska vandrarna trampa på den.

Jag håller den hellre i mitt hjärta.

Då kan jag lägga mig en stund och vila
när det gör för ont.

Alla som var där kämpade med gråten. Dimitra lutade sitt huvud mot min axel. Hon var mitt ansvar. Det hade Fröken sagt.

Begravningen blev mycket diskret, mycket tidigt på morgonen, just när solen bröt igenom diset. Vi var rädda att uppväcka tyskarnas vrede, och på natten kunde vi inget göra. Gud måste veta vilka som har dött.

Ändå var det två tyskar som kom. Inte så nära, inte så uppenbart, nästan som om de råkade vara nära kyrkogården.

Det var de två piloterna. Wolfgang och Erich.

Fröken sänkte huvudet för att dölja ett litet leende, ett spädbarn till ett leende kan man säga.

Men jag såg det. Och jag visste. De var förälskade alla tre. En kvinna och två män. Hur skulle detta sluta.

XVIII

Nästa dag var första maj. På väg till skolan tog Dimitra och jag vägen över torget. På de tre kaféerna, på borgmästarens kontor och på den stora kastanjen hade man satt upp affischer.

De var från den tyske kommandanten för hela vårt län. Med anledning av grekiska motståndsmäns »fega« mord på en hög tysk officer hade två hundra politiska fångar på olika fängelser avrättats, med »utomordentlig tapperhet« som Dimitra sa hånfullt.

Jag tänkte genast på pappa. Levde han än?

Jag blundade hårt. Som om jag inte ville se det jag såg. Kunde jag hemlighålla det för mamma?

Vi var nästan framme. Fröken var blek med svarta fläckar under ögonen.

»Det finns ingenting vi kan göra utom vårt jobb«, sa hon och fortsatte med osäker röst sin berättelse:

Andromake begrät sin man omgiven av kvinnorna i Troja och Akilles förberedde dödsklagan över Patroklos. Akajerna hade kommit tillbaka till sina skepp och var och en gick till sitt. Men myrmidonerna samlade sig

kring sin ledare och han talade till dem.

»Mina trogna vänner och stridsmän, låt oss inte stiga av våra vagnar och hästar med de yviga manarna. För nu ska vi hedra Patroklos så som det anstår en man som var fiendens stora skräck. Sedan kan vi äta middag tillsammans och tala om honom, om hans skönhet och styrka, om hans vänfasthet och varma hjärta tills vår sorg ger vika.«

Tre gånger red de gråtande runt Patroklos bår. De vätte sanden med sina tårar som rann nerför deras svettiga ansikten tills Akilles som anförde dem klev av sin vagn och ställde sig framför den döde.

»Jag har hållit löftet jag gav dig, älskade vän. Hektor, din baneman, ligger här död och ska snart bli hundarnas föda.«

Han vräkte Hektors kropp framstupa inför Patroklos bår och sparkade på den. Efter detta var han lugn nog att bjuda männen på en överdådig måltid. Mängder av oxar och kalvar, får och lamm, fullvuxna getter och killingar, feta svin och späda grisar slaktades och flåddes och grilades över öppen eld.

Akilles åt inget och drack inget.

Under tiden kom bud från Agamemnon som bjöd honom till sitt tält tillsammans med alla de andra hövdingarna och kungarna. Segern var nära. Hektor, Trojas omutlige försvarare, var så död han kunde bli.

Agamemnons tjänarinnor hade värmt upp vatten för att Akilles skulle tvätta av sig dammet och blodet. Han vägrade.

»Jag har inte rätt att njuta av något förrän jag har

begravt min vän, rest ett monument över honom och klippt mitt hår. Hur länge jag än lever kommer jag aldrig mer att uppleva en sådan smärta. Men om du vill glädja mig, Agamemnon, ge order till ditt folk att skaffa fram allt som behövs för ett ståtligt bål. Unga och gamla ekar som brinner lätt och doftar gott. Min vän måste komma till Underjordens kung i flammande lågor som för en liten stund kan skingra dödens mörker.«

Agamemnon lovade att ta hand om detta.

Akilles återvände till sina män. De hade gått till sina tält för att sova. Han kunde inte det. Han var mycket trött, men sömnen kom inte. Till slut satte han sig på stranden. Österifrån kom en lätt svalkande vind, som förde med sig trojanskornas jämmer och gråt.

Det var Patroklos öde att bli dödad av Hektor. Det var Hektors öde att bli dödad av Akilles. Vem eller vad blir mitt öde? frågade han sig. Han skulle vilja ha Briseis vid sin sida denna stund. Hon kunde alltid smeka honom till sömns. Bara tanken på henne fick honom lugnare och han föll i en orolig dvala genomborrad av onda bilder och drömmar. Jakten på Hektor under Trojas murar och under allas blickar som fick honom att känna sig mer som en bödel och mindre som en hjälte. Men mest av allt plågades han av att Patroklos kom i drömmen och klagade bittert på honom.

»Hur kan du sova, Akilles? Du var min trogna vän i livet, men inte i döden. Jag irrär utanför Underjordens port, gamla döda hjältar och kungar låter mig inte komma in därför att du inte har bränt upp min kropp. Ge

mig din hand en sista gång. Du har också ett öde som väntar på dig. Men lova mig att förvara min aska i samma gyllene urna som är avsedd för dig. Låt mig inte ligga långt ifrån dig!»

Så talade Patroklos i drömmen och Akilles sträckte upp sina armar för att omfamna honom, men det fanns inget att omfamna. Denna tomhet var så påtaglig att den väckte honom liksom tystnaden ibland kan låta mer än ylande vargar.

Dagen grydde skimrande bakom berget Ida, som en brud på väg till sitt bröllop. Agamemnon höll sitt löfte. Hans folk hade redan kommit i gång med att fälla unga och gamla ekar som de sedan klöv i lättantändliga stockar som de staplade på varandra på det ställe som Akilles önskade.

Därefter gav han order till myrmidonerna att ta på sig rustningen och spänna hästarna för vagnarna. De ledde paraden. Bakom dem följde fotfolket i tusental som ett brunt moln. Båren bars av fyra hövdingar. Den var övertäckt av hår. Alla akajer som var kända för att bära håret långt hade klippt sig.

Akilles stödde sin döda väns huvud för att egenhändigt överlämna honom till döden. När de kom fram till bålet klippte också han sitt rika, rödblonda hår och lade det i den dödes stela händer.

Det var många som brast i gråt och de skulle gråta tills solen gick ner över deras sorg, men Akilles bad Agamemnon att skicka hären tillbaka till skeppen för att äta kvällsmat.

Bara de närmaste vännerna till Patroklos blev kvar och

lyfte förtvivlade hans kropp på bålet som var nästan fyra meter brett och fyra meter högt. De slaktade sedan en stor mängd får och oxar och styckade dem. Akilles smorde liket med fett från djuren vilkas fladda kroppar han staplade runt omkring liket. Därefter lade han till urnor fyllda med olja och honung. Även fyra hästar följde med. Men det var inte nog. Han skar halsen även av två av sina nio hundar som han hade för vana att mata vid bordet.

Det allra värsta, det mest skändliga var ändå kvar. En bit ifrån bålet höll man de tolv unga trojaner man hade fångat i floden. De såg på alltsammans med växande skräck. När de var små drömde de säkert om att bli hjältar, att bli beundrade och älskade av fagra kvinnor, att bli sånger och sägner. Nu satt de på den mjuka sanden med bundna händer och fötter, tätt intill varandra och ändå inte tillsammans. Var och en tänkte på den egna familjen eller kärestan. Var och en tänkte på den egna döden. De skulle inte få någon grav, deras levande kroppar skulle bli aska. Så tänkte de och de grät stilla. De visste att ingen och ingenting kunde hjälpa dem.

Det är inte många som kan konsten att skära halsen av en get eller ett får. Ännu färre kan skära halsen av en människa i ett enda hugg, men Akilles var en av dem och han var den grymmaste. Den ena efter den andra fördes de unga trojanerna fram till honom där han stod bredbent med det vassa svärdet i händerna. Han ville se dem i ögonen. Han ville att de skulle se honom i ögonen. Han ville bli deras sista blinkning.

Han blev det.

Blodet sprutade över honom, men han fortsatte som besatt av ohelig vrede. Även några av de gamla hövdingarna tyckte att han gick för långt, men de höll tyst.

Till sist tog han två tända facklor, en i varje hand, och ropade så högt han kunde så att även den döde vännen kunde höra honom.

»Var hälsad Patroklos till Dödsriket. Allt jag har lovat dig är uppfyllt. Tolv unga söner till förnäma trojaner ska göra dig sällskap i elden. Men inte din mördare. Hektor ska lämnas åt hundarna.»

Det var egendomligt. Elden tog sig inte och hundarna rörde inte Hektors lik.

»Gudarna måste ha älskat honom mycket«, tänkte Akilles och kände något som kunde likna sympati för den man som han så grovt hade skymfat.

Stillheten varade inte länge. Plötsligt blåste det upp, som vanligt var längs Trojas kust. Det var vindar som hade fått fart i det smala sundet högre upp. De kom i vilda vågor. Ibland tog de slut efter några minuter. Ibland kunde de vara i dagar och nätter. Den här gången var det en sådan ihållande vind. Hela natten vakade Akilles över elden och fuktade marken med vin så att den inte spred sig. Då och då satte han sig ner och grät högljutt.

När Morgonstjärnan steg upp på himmelen hade bålet sjunkit ihop och elden slocknat. Vinden upphörde, men över havet restes alltjämt höga vågor. Akilles var alldeles utmattad av allt slaktande och av vakan och lade sig en stund. Sömnens kom med lätta steg som en katt och han somnade innan han ens var medveten om det.

Där slutade Fröken för dagen.

»Vi låter Akilles sova en stund. Det är en dag i morgon också«, sa hon. Hon var trött. Det var vi också.

Dimitra och jag gjorde som vanligt sällskap hem. Men vi gick inte direkt dit utan vi tog en omväg över torget. Den tyske kaptenen satt i sällskap med borgmästaren. Wolfgang och Erich satt för sig själva en bit bort.

De höll på att förlora kriget och det syntes på dem. Deras uniformer var inte strukna, deras stövlar var dammiga och hade hål i sulorna.

På sätt och vis tyckte vi synd om dem.

»De är bara lite äldre än vi«, sa Dimitra.

Då dök Fröken upp och de två reste sig samtidigt. Hon log och satte sig hos dem.

Hon såg plötsligt lycklig ut.

Men som sagt. Det var en dag i morgon också och ingen visste hur den dagen skulle se ut.

Dimitra stirrade på henne som förhäxad.

»Jag önskar att jag var lika modig som hon«, sa hon.

Vi stannade inte länge på torget. När vi skulle skiljas under mullbärsträdet sa Dimitra att ingen var hemma hos henne, att hennes mor var på besök hos sin mor i grannbyn och hennes far satt på tavernan.

Jag hörde vad hon sa och jag visste vad hon menade. Vågade jag följa med in? Jag var ju kär i en annan. Jag var kär i Fröken som just nu satt med två tyska piloter på torget. Hon var inte kär i mig, men det var hennes problem. Inte mitt.

Så jag gick hem till mig där mamma väntade på mig.

Hon hade också sett affischen om de två hundra som hade avrättats. Men något i henne sa att hennes man inte var en av dem.

Vem försökte hon trösta? Mig eller sig själv?

»Det är nog så, mamma. Pappa lever. Precis som du och jag lever.«

Hon hade fått mig när hon var arton år. Nu var hon trettio. Jag kände mig nästan jämgammal med henne.

»Mamma, jag är kär«, sa jag.

Hon hoppade upp.

»I Dimitra?« sa hon med värme i rösten.

När jag såg hennes glädje ville jag inte grumla den. Jag sa inte »ja« och jag sa inte »nej«.

Jag sa bara lite spefullt: »Vem vet?«

XIX

Mormor hade fattat ett beslut. Hon skulle ge sig ut på vägarna för att ta reda på var pappa hölls fången, om han ännu var vid liv. Hon kunde inte låta sin dotter leva i ovisshet. Morfar försökte övertala henne att stanna hemma.

»Det är livsfarligt på vägarna, min Maria«, sa han.

Han hade rätt. Den sista tiden före krigsslutet var Grekland ett slakthus. Tyskarna avrättade folk, deras grekiska legionärer avrättade folk, motståndsrörelsen avrättade folk. Men mormor sa att hon inte längre kunde se sin dotter tyna bort i sorg.

Liten och tunn var hon. Klädd i sin eviga svarta klänning. Tandlös, med andningssvårigheter och hosta. Men hon gav sig iväg. Som färdkost tog med sig en lök, några oliver och en bit bröd. Mamma och jag tog avsked från henne tidigt på morgonen.

»Mormor är ett helgon«, sa mamma. Av någon anledning hade jag räknat oliverna mormor hade tagit med sig. Sju små skrynkliga oliver. Jag anade inte då att jag aldrig skulle glömma det. Att jag som vuxen man många år senare alltid skulle äta sju oliver till frukost. Inte en enda

mer, inte en enda mindre. Men just då hade jag bråttom till skolan för att höra Frökens berättelse:

Akilles hade inte sörjt färdigt. Trots alla slaktade djur, trots de tolv unga trojanerna som offrats. Deras mödrars jämmer och klagan hördes över fältet och fick många råbarkade stridsmän att för en stund betänka krigets vanvett och Akilles måttlösa sorg. En sista sak kunde ändå göras. Tävlingar till den dödes minne.

Priserna var många, allt från guld till kvinnor med mångfärgade gördlar. Man tävlade i boxning, brottning, löpning, spjutkastning och i konsten att köra fort med stridsvagn. Det blev som det brukade bli när akajerna tävlade sinsemellan. Fusk och dispyter, falska anklagelser, fula tricks, tillvitelser, korrupta domare.

Odyseus lyckades betvinga giganten Aias i brottning genom att sparka honom på benen – vilket var förbjudet – och kom tvåa i löpning trots att han var äldst. Han hade tagit en genväg. Endast i boxning blev segern solklar, eftersom mästaren helt enkelt dödade sin motståndare med upprepade slag mot huvudet.

Agamemnon segrade i spjutkastning utan att tävla eftersom alla visste att han var bäst, men till hans heder måste man säga att han gav priset till sin häröld.

Det blev i varje fall god underhållning för hären och ett välkommet avbrott i striderna.

Kvällen kom och männen gick till sina skepp och tält för att äta och sova.

Akilles ville dock inte äta, och sova kunde han inte.

Briseis väntade på honom i tältet, men han låg kvar på stranden, vred sig runt, grät och ylade, gick upp och irrade runt som för att komma ifrån sig själv. Han tänkte på alla de gånger då Patroklos och han stred sida vid sida, då de sprängde igenom fiendens linjer eller seglade på stormiga hav.

Så tillbringade han natten, och när gryningen kom band han Hektors kropp vid sin vagn och körde tre gånger runt Patroklos gravhög. Det lindrade lite och han gick till tältet för att vila. Han luktade blod, svett, häst.

Briseis kunde inte längre hålla tyst.

»Jag känner inte igen dig. I flera dagar nu har du gråtit och dödat, dödat och gråtit. Du har skymfat Hektor som gjorde det du skulle ha gjort. Försvarat sitt folk och sin stad. Han var din jämlike, men gudarna var på din sida och du besegrade honom. Du borde låta hans maka och hans son, hans mor och far, hans vänner och Trojas folk återse honom, ta avsked, sörja och bränna honom på bål så som det anstår en man som offrat livet för dem. Det är vackert att vara storsint i nederlagets stund, men att vara storsint i segrarnas stund är vackrare. Jag har värmt upp vatten. Gå och tvätta av dig och kom tillbaka till mig som den man jag känner. Du har inte älskat med mig sedan jag kom tillbaka. Hämnden lockar dig mer än jag. I natt när jag slumrade någon timme kom Zeus i drömmen och talade tydligt och klart: Säg till Akilles att det inte är mänskligt att sörja så mycket. Livet kommer och livet går. Hans också. Tala om för honom att han måste lämna Hektors kropp till hans familj och folk och

inte låta honom ruttna vid skeppen. Annars väcker han min vrede och det vill varken han eller någon annan dödlig eller odödlig göra.»

Akilles lyssnade på henne, inte för att han ville, utan för att han inte kunde låta bli. Hennes klara röst sköljde honom ren från stridens larm, från dödandets djuriska bekräftelse och han ville bli en man igen, den man hon kände igen.

»Jag ska göra som du vill«, sa han, reste sig ur sängen och satte sig i karet med det varma vattnet och Briseis tvättade honom från topp till tå som hans mor gjorde med honom, när han var liten.

»I famnen på en kvinna blir vi alltid småbarn«, hann han tänka och föll i djup sömn.

Briseis tog det som ett tecken och ödslade inte tid på att tveka. Hon klädde sig i en matt glänsande svart klänning som nådde henne till de finskurna anklarna. Tjänaren sadlade hennes häst, som Akilles hade givit henne i gåva, ett ungt sto från de snabba hästarnas stad, Argos. Hon gav sig iväg mot Troja med solen i ryggen. När hon närmade sig Skuggornas port hördes det tydligt gråt och jämmer från Priamos palats som låg bakom dem. Vakterna ledde henne till honom.

Han satt i den stora salen tillsammans med den familj som kriget hade skonat. De yngre sönerna och döttrarna, med svärdöttrarna och barnbarnen. Av de vuxna sönerna fanns bara Paris i livet, men han var med hären.

Inte heller Helena var där. Hon satt alldeles ensam i sitt rum. Hur skulle hon våga vara med de andra? Hur skulle

hon kunna trösta Andromake? Hade hon överhuvudtaget rätt att göra det? Skulden och skammen växte i hennes hjärta som en svulst. Så många som hade dött för hennes och Paris kärlek. Hon kunde inte äta, dricka, sova eller vakna på riktigt. Till och med Paris smekningar äcklade henne. Hans händer kändes kalla som ormar på hennes kropp. En gång när hon ännu levde i Sparta såg hon skinnet av en död orm. Det var i allt likt den orm det hade omslutit, men ormen var borta. Det var så hon kände sig nu. Hon höll på att gå ifrån sin kropp och sina sinnen.

Den gamle kungens ansikte smetat med jord, aska och tårar hade stelnat i fasa och sorg. Kvinnorna omkring honom sörjde sina män, barnen sina fäder.

»Kommer du med flera dystra nyheter, min dotter?« sa han. Han kände Briseis sedan hon var liten, hennes far hade varit en god vän till honom. Hon var en kungadotter som nu var fången och slavinna.

»Min kung, jag kommer med ett bud från Akilles. Han går med på att lämna Hektors kropp till er och han tar emot den lösen du erbjuder honom. Men på ett villkor...«

»Jag gör vad som helst«, sa Priamos.

»Du ska gå till Akilles tält ensam, en gammal obeväpnad härold kan du ta med dig för att köra din vagn, men inga andra. Han lovar att inte bära hand på dig, han har nu kommit på bättre tankar och vill att Hektor ska hedras så som det anstår honom. Ta din bästa vagn med de präktigaste hjulen för att ta med alla gåvor till Akilles och din sons kropp tillbaka till staden. Du har inget att frukta.

Han har vett nog att inte skada en värnlös gammal man.»

Priamos ville genast bege sig till Akilles, men han tyckte att han först borde tala om saken med sin hustru. Hon var emot det.

»Du har ingen som helst anledning att lita på denne mördare«, sa hon.

Men Priamos hade bestämt sig.

»Bara jag får se min bästa son en sista gång, det bekommer mig inte om jag dör på kuppen.«

Han var inte bara sorgsen utan också arg. Plötsligt framstod alla andra söner och framför allt alla andra trojaner som om de inte hade rätt att leva när den bästa bland dem var död. Han jagade ut allesammans från den stora salen, det plågade honom att se dem, att höra deras gnälliga röster.

»Ni är inte krigare. Ni passar bättre som dansörer eller som får- och gettjuvar. Försvinn härifrån!«

De hade aldrig sett honom så vredgad och de gav sig iväg med svansen mellan benen. Han lugnade sig en smula och gav order om att göra i ordning den bästa vagnen, på vilken de lastade alla de dyrbara gåvor han skulle ha med sig till Akilles. Det var utsökta amforor och kärl, det var guld och silver, det var finvävda tyger, ett par vackra hästar, som han själv hade uppfött.

Han var redo att ge sig iväg när Hekabe kom ut ur sitt rum med en guldkanna med sött vin och uppmanade honom att förrätta ett offer till den mäktige Zeus.

Priamos mjuknade plötsligt. Han hade förlorat de flesta av sina söner, men de var hennes söner också. I själva

verket var de mer hennes söner än hans. Hon hade burit dem i sin kropp, matat dem med sina bröst, tröstat dem när de gjorde sig illa. En sak var säker. Hans smärta kunde inte vara större än hennes.

En tjänarinna kom med färskt vatten från källan. Han tvättade sina händer, hällde vinet på altaret mitt på gården och bad med blicken vänd mot berget Ida som syntes i fjärran och som än så länge skymde den gryende solen bakom ryggen.

»O, Gud, store och allsmäktige! Sänd mig din örn, din svarta härold, som ett tecken på Akilles välvilja. Låt den flyga från höger över mitt hem så att jag kan möta min sons baneman med tillit i hjärtat.«

Så bad han och genast såg man den jättelika fågeln flyga över staden från höger, till stor glädje för Hekabe och alla andra.

Så lämnade Priamos och hans härold hemmet, förvissade om att ingenting ont skulle hända dem. De red hela dagen, mulåsnorna som drog den fullastade kärran var tåliga men inte snabba. Hästarna som drog Priamos spann var snabba men inte lika tåliga. Det var dags att låta dem dricka och vila. De slumrade själva en liten stund och Priamos såg i drömmen svarta hundar slita Hektor i stycken, dennes starka kropp var en blodig trasa. Han skrek i sömnen och väckte sig själv liksom härolden som undrade hur det var fatt. Den gamle kungen hade tårar i ögonen och orkade inte berätta.

»Vi måste skynda oss«, sa han bara.

Det var sent och mycket mörkt när de kom fram till

akajernas läger och de bryska vakterna ville inte låta dem gå in, men härolden blidkade dem med en näve guldmynt.

Det var mörkt överallt. Hären låg och sov. Den hämtade kraft för det avgörande anfallet mot Troja nu när Hektor var borta. Men i ett tält – det högsta och största – lyste det.

Priamos lät härolden vakta spannet och kärran med gåvorna. Själv tog han ett djupt andetag och trädde in i det belysta tältet.

Akilles höll gille med några stridskamrater. De hade ätit och druckit, skrutit tanklöst och skämtat grovt. Briseis var den enda kvinnan närvarande och den gamle kungen tvekade inte.

Han böjde sig mödosamt inför Akilles, omfamnade hans knän och kysste hans händer. Det blev dödstyst. Alla kring bordet häpnade över detta intrång och mest häpen var Akilles själv.

»Tänk på din far, Akilles, när du ser mig. Han är lika gammal som jag och lika svag. Kanske är han också hotad av fientliga stammar och står ensam utan hjälp i fall ett krig skulle bryta ut. Hans enda glädje är när han hör att du är vid liv och han hoppas varje dag att du ska återvända hem.

Min olycka är gränslös. Jag hade femtio söner när akajerna kom. Nitton av dem med mina två hustrur och de andra med kvinnor i min stad. De flesta av dem har dött i kriget och jag har hållit deras livlösa kroppar i min famn. Hektor var mitt enda stöd och han är död. Det är för hans skull jag är här. För att få hem hans kropp.

Jag ska ge dig vad du vill, därute står en kärra full med dyrbara gåvor. Visa dig nådig! Jag har just gjort vad ingen dödlig människa gjort förr: jag kysste dina händer, samma händer som dräpte min son.»

Priamos ord träffade Akilles i hjärtat. Han älskade sin far och den knäböjande gubben framför honom var en kung och en fiende, men framför allt en far som sörjde. Han mjuknade. Han hjälpte den gråtande Priamos upp och höll om honom och de stod så en lång stund försjunkna i minnet av vad de hade förlorat. Den ene sin älskade son, den andre sin älskade vän. Sorgen har inget hemland och inga gränser. Det fanns ingen i det tältet som inte hade mist någon.

Det var krigets skörd.

Tystnaden varade en lång stund tills Akilles vände sig till Priamos.

»Stackars man, hur orkar ditt hjärta efter allt du har fått utstå.»

Han beundrade den gamle kungens mod att bege sig till vargens lya utan något annat skydd än sitt vita hår. Dessutom liknade han i hållning och sätt hans far. En värdighet som inte kan brytas ner av ofärd och lidanden.

Han skulle ge Priamos hans son. Men först skulle han följa gästfrihetens urgamla lagar. Bordet dukades på nytt, Priamos härold bjöds också in.

Priamos ville inte äta och inte dricka med sin sons bödel, men han tyckte om Akilles, som påminde om hans son i hållning och sätt. En kraft som helt enkelt alltid leder till en tidig död.

Under tiden tog Briseis och några tjänare hand om den döde. De tvättade honom, de smorde honom med olja, klädde honom i en välsydd mantel och lade honom på en bår. Akilles kom ut för att försäkra sig om att allt var klart. Då dök Ifis, Patroklos kvinna, upp.

»Hur kan du glömma ditt löfte till din vän så lätt? Du skulle inte återlämna Hektor! Var Priamos gåvor så lockande?»

Hon var upprörd både över Akilles svek och av skräck för honom. Hur vågade hon tala så till honom? Alla visste hur nära kärlek och vrede var för honom. Hur den hand som smekte också kunde slå till snabbt och dödligt.

Akilles slog inte till henne utan var tyst en lång stund innan han svarade.

»Du har rätt. Jag har svikit mitt löfte, inte för gåvornas skull – du ska få hälften av dem – men för att gudarna påbjuder att vi visar vördnad för de döda, även om de råkar vara våra fiender. Det skulle även Patroklos vilja. Hjälp nu Briseis och de andra.»

Så sa han och gick in i tältet igen. Priamos hade ätit och druckit och var trött.

»I morgon bitti kan du ta hem din son«, sa Akilles.

»Jag skulle gärna ge mig iväg nu genast, men jag orkar inte. Ända sedan Hektor mötte sitt öde har jag inte fått en blund i ögonen. Jag vältrade mig i sorgen som en gris i sin stia. Nu har du givit mig mat att äta och oblandat vin att dricka. Ge mig en säng att lägga mig i, det är allt jag behöver«, sa Priamos.

Akilles tjänare gick genast med facklor i händerna

och letade fram varma fällar och rödfärgade bonader samt mantlar av fint ylle. De bäddade två sängar i farstun, inte inne i själva tältet. Det kunde lätt missförstås av de andra akajerna om det blev känt att han hyste Priamos i sitt tält.

När allt var klart hade Akilles en fråga.

»Säg mig kung Priamos, hur många dagar behöver du för begravningen, så att jag kan hålla mig stilla här och även stoppa de andra?»

Priamos var så rörd att han måste svälja hårt flera gånger innan han svarade.

»Du vet att vi är belägrade. Vi måste hämta ved från bergen och vi måste ha fri lejd för att göra det. I nio dagar vill vi hålla sorg. Den tionde begraver vi honom och dricker gravöl. Den elfte reser vi gravhögen över honom. Den tolfte – om det behövs – kan vi börja strida igen.»

Akilles grep den gamles handled och försäkrade honom att allt skulle bli så som han önskade.

Priamos somnade snart. Det gjorde också Akilles i sin behagliga säng med Briseis vid sin sida. Men Briseis somnade inte.

Hon väntade medan natten djupnade och hela lägret låg i vila. Då väckte hon Priamos försiktigt.

»Faran är inte över än. Om Agamemnon får reda på att du är här kommer ingen lösen i världen att få dig levande härifrån«, sa hon.

Priamos hade tänkt samma tankar. Han väckte sin härold som först spände mulorna för kärran med Hektors bår och sedan hästarna för vagnen. Briseis ledde dem

snabbt ut ur lägret och lika snabbt återvände hon till Akilles säng.

En sak kunde hon vara säker på.

Hjältar sover alltid djupt.

Fröken satte sig på sin stol och försökte dölja en gäspning.

»Det räcker för idag. Jag skulle själv vilja sova riktigt djupt någon gång«, sa hon.

Hon hade på sig en olivgrön blus och en lång svart kjol. Hon bar inte längre helsvarta kläder. Jag vet inte hur många som lade märke till det, men jag gjorde det. Sörjde hon inte? Eller hade hon börjat glädja sig åt något? En svettdroppe rörde sig sakta nerför hennes vita hals.

Jag fick ångest. Jag kunde knappt andas.

Hur skulle det vara att leva utan att se henne?

Dimitra gav mig ett slag med armbågen på revbenen.

»Tack«, sa jag.

»Du stirrar på henne som en hund på ett köttben«, sa hon.

Vi gick tysta hemåt.

Vi satt en stund i svalkan under mullbärsträdet.

Dimitra tog min hand.

»Var inte ledsen. Du är inte den ende som är olyckligt kär. Jag är också olyckligt kär och jag har inte dött av det.«

»Vad då? Kan man dö av olycklig kärlek?«

»Det är den vanligaste dödsorsaken«, svarade hon.

Hon drev med mig. Hon drev med sig själv. Vi var unga och maktlösa. Men hon hade upptäckt ironin.

Att livet ler mot en med tårar i ögonen.

Jag kastade en snabb blick runt om. Det var siestatimen. Folk sov. Ingen syntes, vilket inte var detsamma som att ingen såg. Det brydde jag mig inte om.

Jag böjde mig fram och tryckte mina läppar mot hennes, som en stämpel. Jag ville inte dö utan att ha kysst en flicka. Samtidigt var jag rädd att hon skulle bli arg. Det blev hon inte. Hon tryckte lika hastigt sina läppar mot mina och sa:

»Ikväll kommer alla att prata om oss.«

XX

Nästa morgon talade ingen om oss utan alla pratade om tyskarna som uppenbarligen hade fått order att förflytta sig till annan ort. De sprang fram och tillbaka och lastade vapen, ammunition, förnödenheter av olika slag på sina bilar. Kaptenen och borgmästaren sågs skaka hand, Gud vet för vad. En del lokala krigsherrar som hade ställt sig på tyskarnas sida gjorde sig också i ordning för att följa tyskarna. Motståndsrörelsen hade vuxit sig stark. Det ryktades om att en division av ELAS – förkortning för Den grekiska folkarmén för befrielsen – var på väg mot våra trakter.

»Många mödrar kommer att gråta«, sa morfar.

Vi vågade inte visa någon glädje. Vi gick till skolan som vanligt. Fröken såg både glad och härjad ut, men hon återupptog berättelsen:

Morgonrodnaden svepte över markerna som rodnaden på en ung flickas kinder. Priamos och hans härold närmande sig Troja, Skuggornas port syntes redan. De stannade en stund med sänkta huvuden vid det stora fikonträdet där Hektor hade fallit.

Flera män och midjesmala kvinnor var redan på plats

vid muren. De såg de två männen som närmade sig, men utan att känna igen dem. Det var bara Priamos dotter Cassandra, hon som hade fått gåvan och förbannelsen att se det som ingen annan såg, det var bara hon och ingen annan som genast visste vilka som kom och vilken last de bar med sig.

En skarp smärta gick genom hela hennes kropp som om hon träffats av blixten och tvingade henne att skrika högt, så högt att det hördes över hela staden.

»Män och kvinnor i Troja, kom och hälsa på Hektor så som ni hälsade på honom förr när han till allas glädje återvände från striderna som segrare.«

Människorna lämnade allt de hade för händerna och sprang till porten. En och annan kvinna hade ett spädbarn i famnen. De grät, de förbannade ödet, de slet sig i håret och försökte komma nära den döde för att hålla hans huvud mellan sina händer. Före alla andra gick Andromake, hans hustru, och Hekabe hans mor och folket lämnade plats åt dem med tårar i ögonen.

De skulle kunna stå där utanför portarna hela dagen, men Priamos ville föra hem sin son. Så han drev på hästarna och människorna drog sig åt sidan. Han ville vara ensam med Hektor om så bara för en kort stund.

Den gamle kungen var mycket trött. Han fick hjälp av härolden att lägga båren med liket på en säng. Sedan drog sig härolden tillbaka. Priamos vågade inte lyfta lakanet som täckte hans son. Hur såg han ut under svepningen? Skulle han likna sig själv eller skulle han vara ett sargat köttstycke?

Med hjärtat i halsgropen drog han lakanet åt sidan och häpnade. Där låg hans son, hans förstfödde, vacker och ståtlig, inte en skråma någonstans. Inga gamar, inga hundar hade rört honom. Även det dödliga såret i halsen hade läkt.

»Lika vacker i döden som i livet. Du blir en prydnad i skuggornas värld dit vi alla är på väg«, sa Priamos, kysste den döde på läpparna och kallade sedan på folket att komma in.

Andromake med det becksvarta håret och de liljevita armarna lade sin hand på den döde och höjde sin röst.

»Du min man, du dog så ung och lämnade mig ensam med vår son. Han är bara en liten pojke, som kanske inte får tid att växa upp och bli min tröst. Vår stad kommer att läggas öde nu när du inte längre lever för att försvara den och oss, dess folk. Män, kvinnor och barn ska stuvas ombord på akajernas bukiga skepp. Även jag. Och vår son ska tjäna som slav, om inte någon hetlevrad akajer slänger honom från tornet som hämnd för att du, hans far, dödade så många av dem. För skonsam var du inte i det avskyvärda kriget. Nu sörjer alla din död och dina föräldrar är förkrossade. Men framför allt jag, som blir ensam, som inte var där när du dog – jag såg dig inte sträcka ut armarna mot mig från din dödsbädd, du sa aldrig de sista ord som jag kunde bära med mig genom dagar och nätter så länge jag lever.«

Så sa hon och lämnade plats åt Hekabe. Det var hennes tur att ta avsked från den döde. Kvinnorna runt omkring jämrade sig stilla.

Hekabe var gammal, men hon bar inte åren på ryggen utan åren bar henne och hade skänkt henne resning och kraft.

»Min son, du har alltid haft störst plats i mitt hjärta och även gudarna månade om dig, inte bara medan du levde utan också när du dog. Flera av mina barn har Akilles fört bort över havet och sålt som slavar på Samos och Imvros eller på det otillgängliga Lemnos. Dig dräpte han, så som du hade dräpt hans vän. Han släpade din kropp på marken kring gravhögen, men Patroklos återuppstod inte från de döda. Du däremot ligger här lika rosig om kinderna som om du hade dött i sömnen.«

Hon kunde inte fortsätta, övermannad av hulkande gråt. Kvinnorna tog henne vördnadsfullt bort från liket och satte sig sedan runt omkring henne för att vakta hennes smärta.

Helena tvekade. Hade hon rätt att tala, hon som var orsaken till alla dessa olyckor? Andromake förstod det och viskade till henne.

»Du har lika stor rätt att ta avsked ifrån honom som alla andra.«

Helena klev fram. Hon och den döde var de vackraste i rummet.

»Hektor, du var mig närmast även om det var Paris som förde mig hit och jag blev hans maka. O, om jag hade dött innan det hände. Det har gått mer än tio år sedan jag övergav mitt land och du har aldrig sagt ett ont ord till mig. Du hindrade till och med de andra om de började tala illa om mig. Du hade alltid ett vänligt ord på

läpparna och ett saktmodigt leende i blicken när vi sågs. Förtvivlad gråter jag nu över dig och över mitt omilda öde. Ingen i denna stad med de breda gatorna kommer att förlåta mig. Bara du och ingen annan.«

Så talade Helena och människorna i rummet sänkte huvudena och grät med henne.

Sedan var det dags att ge sig iväg till bergen och skaffa virke för bålet. Människorna var ängsliga att akajerna skulle ligga i bakhåll, men Priamos försäkrade dem att Akilles inte skulle låta något ont hända dem.

I nio dagar forslade trojanerna nyfällida ekar, björkar och cederträd. Den tionde dagen just före gryningen bar man ut den döde på gården och lade honom på bålet.

Den gamle kungen vars händer darrade som facklornas flammor satte fyr på det hela med tårar i ögonen.

Senare samma dag samlades folket i Troja och släckte elden med vin. Hektors bröder och vänner letade reda på hans ben och lade dem i en urna av guld som de täckte med mjuka, lysande röda mantlar. De sänkte den i graven och staplade stora stenar över den. Det blev en gravhög värdig den döde och den skulle vaktas av utvalda stridsmän.

Först därefter kom man tillsammans igen i Priamos palats och höll ett gravöl som ingen skulle glömma.

Så begravdes Hektor, hästtämjaren.

Fröken satte sig ner och torkade sig om ögonen.

»Det är slut. Berättelsen är slut«, sa hon.

»O, nej«, ropade hela klassen samtidigt.

Hon ryckte på axlarna som för att säga att hon inte kunde hjälpa det.

»Vad hände sedan? Fröken kan inte göra så här«, sa Dimitra.

»Det är inte jag som bestämmer utan Homeros och han satte stopp här.«

»Men varför?«

»Det vet ingen. Kanske hade han bråttom att börja på nästa berättelse.«

»Den vill vi höra också, Fröken Marina«, flög det ur mig.

Vad jag hade längtat efter att säga hennes namn. Det kändes som om jag hade plockat mitt hjärta ur mitt bröst och lagt fram det till allmän beskådan.

Men klasskamraterna brydde sig inte om mitt hjärta. De var mer intresserade av Homeros berättelse.

»Vi vill ha mer, vi vill ha mer«, skanderade klassen.

Fröken lät oss gorma en stund, sedan sa hon med ett leende som sänkte himmelen för våra fötter, i varje fall mina.

»Det är första gången som någon i klassen säger mitt namn. Jag vet att ni kallar mig Häxan.«

Vi blev lite generade. Det var sant. Vi kallade henne Häxan, för det där med hundarna som tystnade så fort hon visade sig.

Hon vände sig till mig.

»Vill du vara snäll och säga det en gång till så att jag kan njuta av det?«

Jag var inte svårflörtad. Inte resten av klassen heller. Vi

ropade »Marina, Marina« som om hon vore ett fotbollslag. Men hon gav sig inte. Jag fick en känsla av att hon hade bråttom till något annat någon annanstans.

»Det är en dag i morgon också«, sa hon och vinkade iväg oss.

Dimitra gick bredvid mig utan att då och då hoppa på ett ben som hon brukade göra.

»Är du ledsen?« frågade jag.

»Nej.«

»Vad är det då?«

»Ingenting.«

Jag funderade en stund.

»Det är kanske det där som hände igår«, provade jag.

»Kanske det«, sa hon efter en stund.

Och ytterligare en stund senare lade hon till:

»Du kommer aldrig att älska mig.«

Jag protesterade inte. Jag orkade inte. Det var helt enkelt sant. Hon var den finaste flickan i världen, men jag kunde inte älska henne. Helt enkelt för att jag älskade en annan, som inte älskade mig.

»Trojanerna hade det i alla fall värre«, sa jag och vi brast i skratt båda två.

»Ja, vad skulle vi göra utan Homeros«, sa Dimitra och vi skildes som goda vänner.

XXI

Dagen därpå var Fröken Marina som en annan människa. Hon bar en klänning med stora solrosor som var öppen i halsen. Hennes rika svarta hår hölls på plats av ett gyllene band. Ögonen lyste.

Det var också en hjärtskärande vacker morgon, en sådan då man vill omfamna hela skapelsen: berget över byn, den bördiga dalen, olivlundarna, vinrankorna med den syrliga doften.

Vi öppnade alla fönstren i klassrummet och Fröken höll sitt ord. Vi fick höra slutet på historien:

Troja föll inte efter Hektors död. Det växte fram nya hjältar, bland andra kvinnotjusaren Paris, som med sin skicklighet med bågen blev en mardröm för akajerna. Sedan kom förstärkningar från långväga bundsförvanter, ända från Etiopien. Även amazonerna kom hela vägen från Thrakien med sin unga och oförvägna drottning Penthesileia i spetsen och blev en ännu värre mardröm. De var oöverträffade ryttare, dök upp snabbt som ett oväder och red bort med vinden efter att ha mejat ner de tungfotade motståndarna.

Penthesileia och Akilles mötes till slut man mot man så att säga och han dödade henne, men även han blev dödad av Paris med en pil som träffade på hälen, den enda sårbara punkten på honom.

Kriget tog inte slut ändå. Briseis begravde honom trots att han hade lämnat henne innan.

Paris dödades också av en annan skicklig bågskytt, vars pilar gav obotliga och illaluktande sår. Troja höll emot ändå och tiden var inte till fördel för akajerna. De var utmattade, de längtade hem. De satsade allt på en list som Odysseus hade kommit på: trähästen.

Akajerna låtsades att de var på väg att avsegla. Men de lämnade efter sig en stor trähäst i vars buk en del av de mera erfarna krigarna gömde sig. Trojanerna kunde inte låta bli att föra den in till staden, varpå de åt och drack för att fira segern. När de till slut lade sig på sina sängar kom akajerna ut ur hästen och slaktade dem i sömnen.

Den bedragne maken Menelaos stormade in i Helenas kammare med svärdet i högsta hugg för att dräpa henne och få sin heder tillbaka genom att spilla hennes varma blod på de kalla golvstenarna. Hon väntade på honom. Håret var kammat i »skarprättarens frisyr« som lämnade nacken fri och hon bar en lång vit klänning. Hon öppnade den och pekade på sitt hjärta.

»Det är här felet ligger«, sa hon.

Mandråparen Menelaos bländades av hennes ansikte, hennes hals och hennes byst och svärdet föll ur hans hand. Skönheten segrade över honom och hans vrede.

Det tog akajerna flera dygn att förstöra staden helt och

hållet. De jämnade den med marken och bara Hekabe sågs vandra omkring på stadens ödsliga gator sjungande sorgliga sånger.

Hur gick det för dem som hade överlevt det fruktansvärda kriget?

Andromake blev tvungen att följa med Akilles son.

Odysseus började sin långa resa mot sin ö Ithaka.

Agamemnon mördades av sin hustru när han kom hem.

Allt detta brydde sig Homeros inte om. Han ville tala om en enda sak: att kriget är tårarnas källa och att det inte finns några segrare.

Slaget om Troja var slut.

Kriget som vi levde i fortsatte.

Vi var på väg hem när de engelska flygplanen dök upp över byn. Den tyska flygplatsen sattes i brand. Ett plan som lyckades gå upp i luften sköts omedelbart ner. Det föll mitt på torget där människorna var samlade som de brukade. Många dog och flera skadades.

Dimitras far – han som blev två gånger sig själv när han var drucken – träffades av en metallbit mitt i pannan och dog omedelbart. Dimitra fick ett djupt skärsår i högra låret.

Fröken Marina sköts ner när hon sprang mot vraket för att hjälpa ut Wolfgang. De dog brinnande tillsammans.

Det var det stora krigets sista dag.

Det var också sista kriget för min pappa. Mormor fick till slut veta att han hade dött i fängelset. Ingen visste var

han var begravnen eller om han överhuvudtaget blev det.

Kanske slängdes han bara i någon ravin att bli föda till vargar och gamar.

Vi fick aldrig ta avsked av honom.

Jag fick aldrig höra hans sista ord.

Jag fick i stället ta hand om mamma.

Men jag var inte ensam. Dimitra och jag hade till slut blivit det som det var meningen att vi skulle bli. Vi blev ett par. Jag gick varje dag till hennes hem och hjälpte henne att ta några steg.

»Du är min krycka«, sa hon.

Jag visste att jag var mer än det.

Jag visste också att hon var min krycka.

Det dröjde inte länge och ett nytt krig tog sin början.

Det värsta kriget av alla. Grek mot grek, bror mot bror, far mot son.

Slaget om Troja bytte bara namn.

Dimitra och jag skulle överleva även det.

Varje söndagseftermiddag gick vi till kyrkogården och vårdade gravarna. Där låg hennes far, där låg Fröken Marina.

I fjärran såg vi byn där lamporna började tändas.

Våra mödrar väntade på oss.

Efterord

Ända sedan gymnasietiden har *Iliaden* väckt min fantasi och min beundran. Den är i mina ögon den starkaste anti-krigsdikt som har skrivits. Dessvärre är det väldigt många människor som har svårt att läsa den. Det är inget fel på översättningarna. Felet är att vår tid inte stimulerar, inte förutsätter den krävande läsning som *Iliaden* erbjuder.

I flera år funderade jag på om man skulle kunna göra något åt det. Det är det jag har försökt göra. Blasfemi? Kanske. Hybris? Nej. Jag har inte haft någon som helst ambition att ersätta Homeros.

Jag har bara velat att fler ska lära känna honom.

Läsaren må döma om det har lyckats.

Två människor har bidragit med välgrundade och insiktsfulla kommentarer. Min vän och kollega Ernst Brunner och Ida Östenberg, docent i antikens kultur och samhällsliv.

Ett stort, varmt tack till båda.

Theodor Kallifatides

Bungenäs den 21 augusti 2017

Av Theodor Kallifatides har tidigare utgivits:

Minnet i exil 1969
Utlänningar 1970
Tiden är inte oskyldig 1971
Bönder och herrar 1973
Plogen och svärdet 1975
Den sena hemkomsten 1976
Den grymma freden 1977
Kärleken 1978
En fallen ängel 1981
Brännvin och rosor 1983
Lustarnas herre 1986
En lång dag i Athen 1989
Vem var Gabriella Orlova? 1992
Ett liv bland människor 1994
Det sista ljuset 1995
Afrodites tårar 1996
Den sista rosen 1996
De sju timmarna i paradiset 1997
För en kvinnas röst 1999
Ett enkelt brott 2000
Ett nytt land utanför mitt fönster 2001
Den sjätte passageraren 2002
En kvinna att älska 2003
I hennes blick 2004
Herakles 2006
Mödrar och söner 2007
Vänner och älskare 2008
Det gångna är inte en dröm 2010
Brev till min dotter 2012
Med sina läppars svalka 2014
Ännu ett liv 2017